

Erik af Pommerns beskyttelsesbrev af 24. september 1421 til biskop Kaspar af Øsel,
https://tekstnet.dk/books/dipdan/1421/dd_14210924001/

Af SEBASTIAN MØLLER BAK

Denne artikel handler om udgivelsen af et beskyttelsesbrev, som Erik af Pommern udstedte den 24. september 1421, til biskop Kaspar af Øsel. Formålet er at illustrere, hvorledes og igennem hvilke stadier udgivelsen af et diplom kan forløbe. I dette tilfælde er udgangspunktet de telegramagtige oplysninger i *Regesta diplomatica historiæ Danicæ*

Den historiske baggrund

Udstedelsen af Erik af Pommerns beskyttelsesbrev til biskoppen af Øsel i 1421 skal ses i sammenhæng med kong Eriks udenrigspolitik i 1410'erne og begyndelsen af 1420'erne. Kong Erik førte i denne periode en udenrigspolitik, som var fjendtlig over for Den Tyske Orden. Et vigtigt element i denne udenrigspolitik var indgåelsen af en alliance med Polen-Litauen i 1419. Målet med kong Eriks udenrigspolitik var at overtage Estland, som man fra dansk side mente at kunne gøre krav på. Ifølge Hedemann¹ blev denne udenrigspolitik indledt omkring 1410, fordi kong Erik erkendte, at Den Tyske Orden igennem 1400'erne var havnet i en dyb krise og således blev mere og mere svækket. For kong Erik var tegnene herpå for det første Den Tyske Ordens afståelse af Gotland til dronning Margrete og kong Erik i 1407 og for det andet Den Tyske Ordens nederlag til Polen-Litauen i slaget ved Tannenberg i 1410². Grundet Den Tyske Ordens svækkelse opstod der for kong Erik en åbning med hensyn til Estland. I sammenhæng hermed opstod der i Danmark i 1410'erne en stemning for igen at gøre krav på Estland³. Allerede i 1411 sås tegn på, at kong Erik forsøgte at gøre sig gældende i forhold til Estland, idet den livlandske ordensmester meddelte højmasteren for Den Tyske Orden, at der var forlydender om, at kong Erik ville være deres fjende på grund af Estland⁴. I løbet af 1410'erne forsøgte kong Erik at indgå en alliance med Polen-Litauen vendt mod Den Tyske Orden. Der gik i 1418 rygter om, at der allerede var blevet indgået en alliance mellem Danmark og Polen-Litauen⁵. Ganske vist fandt der i løbet af 1418 sonderinger sted om en sådan alliance mellem Danmark og Polen-Litauen⁶, men alliancen blev først indgået 15. juli 1419⁷. Ifølge Pajung var det endelige formål med denne alliance at angribe Den Tyske Orden og erobre dens besiddelser:

1 Jf. Hedemann 2018: 106.

2 Jf. Jensen 2000: 53.

3 Jf. Erslev 1901: 77.

4 *Diplomatarium Danicum*, https://tekstnet.dk/books/dipdan/1411/dd_14110423001/

5 Jf. Riis 1995: 69.

6 Jf. Hedemann 2018: 105.

7 Olof S. Rydberg (udg.), *Sverges traktater med främmande magter*, 1895, 3. del: 1409-1520 nr. 450, p. 37-46.

“[...] an alliance between the Nordic countries and Poland-Lithuania was eventually signed in 1419. The final goal of the alliance was to eventually attack the Teutonic Order together and carve up its possessions⁸.”

Den Tyske Orden blev hurtigt opmærksom på den trussel, som kong Erik nu udgjorde, og da der i forsommeren 1420 gik rygter om, at kong Erik var i færd med at samle en enorm hær med krigsfolk fra alle hans tre riger til et nært forestående angreb på Den Tyske Orden⁹, beordrede den livlandske ordensmester, at Den Tyske Ordens fæstninger i Reval og Narva skulle klargøres til krig¹⁰. Desuden tog kong Erik efter alliancens indgåelse kontakt til kredse i Estland og Livland, som var fjendtligt stemt over for Den Tyske Orden, og som tilstræbte en løsrivelse af områderne. Eksempelvis holdt kong Erik som led i sin udenrigspolitik møde med biskoppen af Riga i Sverige (jf. Erslev 1901: 79-80), og han gav ifølge Pajung (2022) også asyl til forfulgte flygtninge fra Livland i Sverige:

“Erik gave asylum to dissident refugees from Livonia in Sweden, and he continued his infiltration policy in Livonia directed against the Order¹¹.”

Et vigtigt element i kong Eriks udenrigspolitik var udstedelsen af beskyttelsesbreve til biskopperne i Estland og Livland¹². Allerede i maj 1420 kunne højmasteren for Den Tyske Orden meddele, at han var klar over, at dekanen i Dorpat stift havde været hos paven og fremvise det beskyttelsesbrev, som kong Erik havde udstedt til ham¹³. Året efter fortsatte kong Erik denne praksis, idet han udstedte beskyttelsesbreve til både ærkebiskoppen af Riga og biskoppen af Øsel:

“Im September 1421 stellte König Erich das Erzbistum Riga unter seinen Schutz. Entsprechende Urkunden stellte er außerdem dem Bistum Ösel [...]”¹⁴.”

I forlængelse heraf modtog højmasteren for Den Tyske Orden allerede i februar 1422 en advarsel fra den romerske konge Sigismund om, at kong Erik planlagde at trække ærkebiskoppen af Riga og hanseforbundet med ind i et forbund vendt mod Den Tyske Orden¹⁵.

8 Pajung 2022: 307.

9 *Diplomatarium Danicum*, https://tekstnet.dk/books/dipdan/1420/dd_14200503001/

10 *Diplomatarium Danicum*, https://tekstnet.dk/books/dipdan/1420/dd_14200508002/

11 Pajung 2022: 311.

12 Jf. f.eks. Olesen 2019: 111.

13 *Diplomatarium Danicum*, https://tekstnet.dk/books/dipdan/1420/dd_14200505001/

14 Olesen 2019: 111.

15 *Diplomatarium Danicum*, https://tekstnet.dk/books/dipdan/1422/dd_14220202002/

Oplysningerne i Regesta dipl.

Vil man udgive et brev fra middelalderen, bør man udgive det på baggrund af dets original. Findes der samtidige eller senere afskrifter af originalen, bør disse også behandles, men kun som støtte ved tvivlsspørgsmål i de tilfælde, hvor originalen enten er mangelfuld eller indeholder åbenlyse fejl.

I kong Eriks beskyttelsesbrevs tilfælde findes der imidlertid ingen original, og herved opstår et udgivelsesmæssigt problem, for på hvilken baggrund skal diplommet da udgives? Originalen, selve beskyttelsesbrevet, er af den eller anden for os ukendte årsag gået tabt. Der findes imidlertid tre bevarede afskrifter af beskyttelsesbrevet nedskrevet i 1500-tallet, hvoraf den ene tilmed er en afskrift af en tabt afskrift. Således får de siglerne Aa, Ab og Ac1.

Hvis man vil danne sig et overblik over et breves overlevering, herunder om der stadigvæk findes en original, om brevet kun er bevaret i afskrift, og om brevet tidligere er blevet trykt, gøres det hurtigst ved at konsultere enten den kronologiske fortegnelse over hidtil trykte diplomer, *Regesta diplomatica historiæ danicæ* (herefter *Regesta dipl.*), eller fortegnelsen over Danmarks breve fra middelalderen, *Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis*, som også indeholder udtog af utrykte breve. I dette tilfælde figurerer brevet i *Regesta dipl.*, da der som tidligere nævnt findes flere afskrifter af dette brev, og da nogle af disse afskrifter faktisk tidligere er blevet trykt. I *Regesta dipl.* (2. række, 1. afdeling, 1. bind, 1889, s. 587) har brevet nummeret *4587, dateringen 1421. 24. Septbr., og en summarisk gengivelse af brevets indholdet: "Kong Erik tager Biskop Caspar af Øsel, hans Kirke og Undersaatter i sit Værn." I forlængelse heraf er brevets latinske afslutning gengivet i udtog, og der er en oplysning om det sprog, som brevet er skrevet på *Plattysk*. Efter disse oplysninger meddeles det, i hvilke værker brevet er trykt. I *Regesta dipl.* står der, at kong Eriks beskyttelsesbrev er trykt to steder, nemlig i værket *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands*, bd. 7 (1854), s. 387-388 (i en fodnote), og i diplomatariet *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch*, bd. 5 (1867), nr. 2503 sp. 679-680. Desuden oplyses det i *Regesta dipl.*, at der findes et udtog af brevet på dansk hos Hvitfeldt, *Danmarckis Rigis Krønike*, 1. part, 1652, p. 683, og endelig oplyses det, at brevet er behandlet af den danske historiker William Mollerup i dennes afhandling *Danmarks Forhold til Lifland* fra 1880. Inden jeg går til min beskrivelse af de trykte versioner, skal det nævnes, at Hvitfeldts udtog af brevet ikke kan bruges her, da det som sagt kun er et udtog, som tilmed er oversat fra nedertysk til dansk. Såfremt der imidlertid ikke havde været andre versioner af brevet, måtte man nøjes med at udgive Hvitfeldts udtog.

- *Første trykte version fra 1854 [Mittheilungen ... bd. 7, s. 387-388]*

Den første oplysning om trykforholdene i *Regesta dipl.* fører hen til versionen i værket *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands* fra 1854. Når man har fundet frem til denne version, vil man imidlertid straks blive klar over, at ikke alt er, som det burde

være. Man vil se, at brevet her er dateret til *anno Domini M° ccccxxx° feria quarta proxima ante festum beati Michaelis Archangeli*, “i det Herrens år 1430 på den fjerde dag i ugen [dvs. onsdag¹⁶] næst før den hellige ærkeengel Michaels fest”. Da festen for ærkeenglen Michael, dvs. *mikkelsdag*, ligger 29. september, og da ondagen inden festen for ærkeenglen Michael i 1430 var den 27. september, er brevet her naturligt nok blevet dateret til netop onsdag den 27. september 1430. Problemet er blot, at vi i *Regesta dipl.* har set, at brevet blev udstedt i 1421, nærmere bestemt onsdag den 24. september (i 1421 faldt onsdagen før mikkelsdag på den 24. september). I parentes bemærket er dateringen til 1430 også helt umulig, for biskop Kaspar var kun biskop på Øsel i perioden 1420-1423. Han døde nemlig i 1423, så det ville ikke give mening for kong Erik at udstede et beskyttelsesbrev til en død biskop i 1430.

Hvad angår de arkivalske forhold, der knytter sig til versionen fra 1854, drejer det sig her om en udgivelse af afskriften Ab, som på daværende tidspunkt befandt sig i arkivet i Königsberg. Denne afskrift befinder sig i dag i Den Tyske Ordens brevarkiv (OBA) i *Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz* i Berlin og har signaturen XX. HA, OBA, Nr. 5492 (tidligere “XLIX (LS) Nr. 64 4”). Udgiveren i *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands* er imidlertid godt klar over, at der er noget galt med dateringen. Således foreslår udgiveren selv dateringen ændret til 25. september 1420 (i 1420 faldt onsdagen før mikkelsdag på den 25. september), i hvilken forbindelse udgiveren også giver udtryk for sin tvivl om, hvorvidt denne afskrift overhovedet er en afskrift eller måske snarere en oversættelse. Hvis man kigger på teksten i denne version, vil man også hurtigt opdage en del sproglige problemer. I linje 3-4 optræder f.eks. udtrykket *mede dyssem vnserm gegenwertigen bryfe* (“med dette vort nærværende brev”). Det ser måske tilforladeligt ud, men *vnserm gegenwertigen bryfe* er rent højtysk og ville ikke kunne optræde i et nedertysk brev udstedt af kong Erik. Her ville det derimod hedde noget i retning af *unsen jegenwerdigen breue*. I linje 5-6 optræder derudover det pseudo-højtyske udtryk *von bedes vnnd beleuinge wegenn des bebstlichen stuls* (“på grund af den pavelige stols bøn og behag”). For det første er udtrykket *des bebstlichen stuls* også rent højtysk. På nedertysk ville man forvente noget i retning af *des pawes(t)licken stoles*, altså med tydeligt *paw-* i stedet for *beb-*. For det andet giver udtrykket slet ikke mening. Der er som sådan intet forkert ved de nedertyske substantiver *bede* (“bøn”, af vb. *beden* beslægtet med det danske vb. *bede*) og *belevinge* (“behag, forgodtbefindende, venskabelig aftale, overenskomst”, af verbet *beleven* “elske, behage, godkende, aftale” beslægtet med engelsk *love*), som her optræder. Problemet består i, at brevet ikke blev udstedt, fordi Den Pavelige Stol, dvs. paven, havde bedt eller anmodet om det, eller fordi det ville behage paven, at brevet blev udstedt. Hvilken rolle paven derimod spillede i sammenhæng med brevet udstedelse, skal jeg komme nærmere ind på senere. Under alle omstændigheder kan denne trykte version

¹⁶ Ugedagene regnedes i middelalderen fra søndag, som var den første dag i ugen. Derfor var onsdag den fjerde dag i ugen.

grundet de nævnte højtyske elementer og misforståelserne i den udgivne tekst ikke bruges som grundlag for en ny udgivelse.

- *Anden trykte version fra 1867 [Liv-, Esth- u. Curländ. Urkundenb. bd. V, sp. 679-680 (1867)]*

Den anden oplysning om trykforholdene i *Regesta dipl.* fører hen til versionen i diplomatariet *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch* fra 1867. Dateringen er her 25. september 1420. Datoen i teksten i *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch* er ganske vist også *M° CCCCXXX° feria quarta proxima ante festum beati Michaelis archangeli*, "1430, om onsdagen (den fjerde dag i ugen) næst før den hellige ærkeengel Michaels fest". Men også her har udgiveren været klar over, at tekstens datering var forkert, eftersom biskop Kaspar var død i 1430. Dateringen til 1420 er valgt af udgiveren, formodentlig fordi det er første mulige år, eftersom biskop Kaspar blev biskop af Øsel i dette år. Man kan jo heller ikke helt udelukke inspiration fra forslaget i *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands*. Den nye datering til 25. september 1420 gør dog ikke tingene meget bedre, for denne datering stemmer heller ikke overens med dateringen i *Regesta dipl.* til 24. september 1421¹⁷.

Hvad angår de arkivalske forhold, drejer det sig også her om den førnævnte afskrift (Ab) i Den Tyske Ordens brevarkiv i Königsberg (nu Berlin). Der er dog enkelte sproglige forskelle mellem den første version i *Mittheilungen a. d. Gebiete d. Geschichte Liv-, Ehst- u. Kurlands* og den anden version i *Liv-, Esth- u. Curländ. Urkundenb.* Den trykte tekst ser i sidstnævnte mere nedertysk ud. F.eks. hedder det nu *unserm jegenwertigen briefe*, hvor *j'*et i *jegenwertigen* i højere grad stemmer overens med nedertysk, men både *unserm* og *briefe* er stadigvæk højtysk, og det forkerte udtryk *von bedes und belevinge wegen des bebstlichen stuls* indgår også i denne trykte version. Dvs. udgiveren har "forbedret" teksten med nedertyske læsemåder. Resultatet er, at vi får en eftermiddelalderlig højtysk tekst blandet sammen med nedertyske gæt fra en udgiver i 1867. På den baggrund må denne version også afvises på det kraftigste som grundlag for den udgivne tekst i *Diplomatarium Danicum*.

- *William Mollerups behandling af beskyttelsesbrevet i 1880:*

Der findes i *Regesta dipl.* også en henvisning til William Mollerups afhandling om Danmarks forhold til Livland i middelalderen. I denne afhandling nævner Mollerup, at der findes en anden afskrift (Ac1) af beskyttelsesbrevet med en datering til *anno Domini M CCCC XXI . feria quarta proxima ante festum beati Archangeli Michaelis*, dvs. 24. september 1421, i *Gehejmearkivet* i København, dvs. vore dages Rigsarkivet. Denne afskrift fandtes under signaturen *Lifland No. I.* Som det var tilfældet med afskriften i Den Tyske Ordens brevarkiv, er denne signatur også blevet omdøbt, således at afskriften nu findes i Rigsarkivet under signaturen *Tyske Kancelli, Udenrigske*

17 Også Hvitfeld daterer kong Eriks beskyttelsesbrev til 1421.

Afdeling, Speciel Del, Tyskland: Livland, A II: Akter og dokumenter vedrørende det politiske forhold til Livland. Det drejer sig i dette tilfælde om en afskrift, som kong Frederik 2. bestilte i 1562. Af afskriften fremgår, at den er en afskrift af en afskrift af den tabte original. Afskriften er attesteret i Haapsalu i Estland den 29. april 1562 af den kongelige danske sekretær på Øsel ved navn Friedrich Gross. Afskriften har i modsætning til den førnævnte afskrift fra Den Tyske Ordens brevarkiv ikke tidligere været trykt. Hvis man kigger lidt nærmere på denne afskrift, vil man imidlertid hurtigt se, at den gengiver hvad man må gå ud fra har været den nedertyske original helt korrekt, omend ortografien er krydret med de for 1500-tallet så typiske dobbeltskrevne bogstaver *ij* (f.eks. *ijhn*, dvs. præp. *in*, dansk “i”), *nn* (f.eks. *vnnde*, konj. *unde*, dansk “og”) og *ss* (f.eks. *stoless*, dvs. subst. *stoless*, dansk “stols”). Endvidere ses også de for 1500-tallet så typiske tilføjelser af *d* (f.eks. *dadt*, konj. *dat*, da. “at”) og *h* (*mhan*, subst. *man*, da. “mænd”), som med sikkerhed ikke ville have forekommet i diplomer fra kong Eriks tid. Denne 1500-tals pynt kan vi imidlertid leve med, for det hedder nemlig nu ikke længere *vnserm gegenwertigen bryfe* eller *unserm jegenwertigen briefe*, men derimod *vnseenn jegenwerdigenn breiue*, som man ville forvente. Derudover er udtrykket *von bedes vnd belevinge des bebstlichen stuls* også helt forandret. I Gross’ atterterede afskrift står der nemlig *van bodess vnnde beuelinge wegen dess pauestlicken stoless*. Her ses det altså, at der i stedet for *bedes* står *bodes* (da. “bud, påbud”), og at der i stedet for *belevinge* står *beuelinge* (dansk “befaling”). Dette giver også meget bedre mening, idet betydningen således bliver “på grund af den pavelige stols bud og befaling”. Tilsyneladende har udgiverne af *Mittheilungen a. d. Gebiete d. Geschichte Liv-, Ehst- u. Kurland’s* og *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenb.* ikke konsulteret udtoget i Hvitfeldts *Danmarckis Rigis Krønike*, 1652, 1. part, p. 683, som rent faktisk indeholder det korrekte udtryk i en dansk oversættelse, nemlig: “Kong Erich [haffuer] taget Bisp Casper aff Øzel / oc hans Kircker / udi sin Beskyttelse [...] for Paffvelig Bud oc Befalnings vegne [...]”. Om Hvitfeldts udtog er blevet udfærdiget på baggrund af den tabte original fra 1421 eller af Friedrich Gross’ atterterede afskrift fra 1562, kan imidlertid ikke afgøres.

Afskriften i Øsel stifts kopibog

Der findes i Rigsarkivet en tredje afskrift (Aa) af kong Eriks beskyttelsesbrev, som imidlertid ikke er angivet i *Regesta dipl.* Denne afskrift findes i en kopibog fra Øsel stift, som blev til i perioden 1490 til 1523. Kopibogen findes i dag i Rigsarkivet i København. Afskriften er udgivet af den svenske historiker Olof S. Rydberg i værket *Sverges Traktater*, 3. del, nr. 452, p. 52. Grunden til, at den ikke er anført i *Regesta dipl.*, er, at man her udelukkende anfører diplomer, som findes i trykt form, og man kendte den ganske enkelt ikke før Rydbergs udgave, der er senere end *Regesta dipl.* Afskriften er ligesom afskriften fra Den Tyske Ordens brevarkiv præget af højtysk, men i betydeligt mindre grad. Således hedder det her på nedertysk *mit desseem vnsem yegenwertigen breue* samt *van*

bodes vnnd beuelinge wegen des peuestlicken stules. Dateringen er desuden også korrekt, nemlig *anno Domini MCCCCXXI, feria quarta proxima ante festum beati Michaelis archangeli*, altså 24. september 1421. Af højtyske træk kan dog nævnes den højtyske konsonantforbindelse (sz) for nedertysk <t> (f.eks. konj. *dasz* i stedet for *dat*) samt forhøjede vokaler, f.eks. (i) for <e> (*erwirdig* i stedet for *erwerdig*) og (u) for <o> (*stules* i stedet for *stoles*). Grundet kopibogens højtyske præg er Friedrich Gross' attererede afskrift fra 1562 derfor stadigvæk at foretrække som grundlag for *Diplomatarium Danicum*s udgave af kong Eriks beskyttelsesbrev. Når originaler er tabt, vil man normalt foretrække afskrifter, der kommer så tæt på dem kronologisk som muligt. Men i dette tilfælde kan vi se, at det ikke altid er den bedste fremgangsmåde, eftersom afskriften fra 1562, som tilmed er en afskrift af en afskrift, utvivlsomt kommer tættere på det nedertyske idiom, som Erik af Pommern og hans kancelli har anvendt, end afskriften i kopibogen fra Øsel stift.

Kaspar Schwanenflug?

Til slut vil jeg knytte en lille bemærkning til biskop Kaspar af Øsel, som i 1421 modtog beskyttelsesbrevet fra Erik af Pommern, nærmere bestemt til dennes efternavn. Det forholder sig nemlig sådan, at biskop Kaspar hos Mollerup kaldes for *Kasper Schwanenflug*:

“Erik af Pommern havde ligeledes taget Stiftet Øsel i sin Beskyttelse, da Biskop Kasper Schwanenflug 1421 havde en Strid med en af sine Vasaller [...]” (Mollerup 1880: 14)

Schwanenflug betyder “svaneflugt”, hvilket lyder ganske kønt. Desværre er der tale om en misforståelse fra Mollerups side. Biskoppens navn var ikke *Schwanenflug*, men derimod *Schouwenflug*. Den moderne højtyske form af dette navn er *Schauenpflug* eller *Scheuenpflug*. Det drejer sig her om et såkaldt *sætningsnavn*, hvilket betyder, at navnet egentlig udgøres af en sætning. Når man derfor deler navnet op, får man på moderne højtysk elementerne *Scheue den Pflug*, som på dansk svarer til “den der skyr ploven”. Navnet brugtes oprindeligt om dovne bønder eller bønder, som var stukket af fra deres arbejde, altså om folk, som ikke ville have med ploven at gøre. I *Diplomatarium Danicum*s udgave af beskyttelsesbrevet kaldes biskoppen derfor *Schauenpflug*, omend navnet her er noget mindre poetisk end i Mollerups version. Men som lærd og gejstlig har han ganske givet skyet ploven!

Kilder

Afskrifter

- København, RA, 598 Øsel Stift, registrant 1A (1499-1523), fol. 90r-91v. Afskrift i kopibog fra Øsel Stift udført i perioden 1499 til 1523. Kopibogens indhold dækker perioden 1200 til 1499. Denne afskrift bærer delvis præg af højtysk påvirkning
- Königsberg, Ordensbriefarchiv (nu Berlin, Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz), signatur: XX. HA, OBA, Nr. 5492 (tidligere "XLIX (LS) Nr. 64 4"). Afskrift udført i året 1534. Denne afskrift bærer præg af højtysk påvirkning.
- København, RA, Tyske Kancelli, Udenrigske Afdeling (TKUA), Speciel Del, Tyskland: Livland, AII. Akter og dokumenter vedrørende det politiske forhold til Livland (tidligere "Geh. Arch. Lifland Nr. 1. h."), pakke 67-4 (1228-1563). Med overskriften: *Exemplar literarum Erici regis Danicæ quibus episcopatum Osiliensem in suam protectionem tutelamque recipit*. Af en efterskrift fremgår det, at denne afskrift blev udfærdiget efter anmodning af kong Frederik 2. af Danmark og blev attesteret af Friedrich Gross, kongens sekretær på Øsel, i Haapsalu den 29. april 1562. Der forefindes endvidere en eftermiddelalderlig afskrift af kong Eriks beskyttelsesbrev i samme pakke med arkivpåskriften ad 1h. Denne afskrift, som i lighed med afskriften i Øsel stifts kopibog og afskriften i Den Tyske Ordens brevkop er højtyskpræget.

Kildefortegnelser og -værker

- *Danmarckis Rigis Krønike*, Hvitfeld, Arild (udg.), 1. part, 1652. p. 683.
- *Diplomatarium Danicum*: <https://text.dsl.dk/books/dipdan/>
- *Liv-, Esth- u. Curländisches Urkundenb.*, bd. 5, 1867.
- *Mittheil. aus d. Gebiete d. Geschichte Liv-, Ehst- u. Kurland's*, bd. 7, 1854.
- *Regesta diplomatica historiæ Danicæ*, 2. række, 1. afdeling, 1. bind, 1889.
- *Sverges traktater med främmande magter*, Rydberg, Olof S. (udg.), 3. del, 1895.

Litteratur

Erslev, Kristian. 1901: *Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning*.

Hedemann, Markus. 2018: *Danmark, Slesvig og Holsten 1404-1448 - konflikt og konsekvens*.

Jensen, Kurt Villads. 2000: »Korstogstanken i dansk senmiddelalder«, i: P. Ingesman & B. Poulsen (red.), *Danmark og Europa i senmiddelalderen*. p. 39-63.

Mollerup, William. 1880: *Danmarks Forhold til Lifland*.

Olesen, Jens E. 2019: »Nordosteuropa in der Zeit der Kalmarer Union - Dänische Versuche zur Vindikation Estlands«, i: Jens E. Olesen (ed.), *Denmark and Estonia 1219-2019 - Selected Studies on common Relations* (Studien zur Geschichte der Ostseeregion Bd. 1), s. 103-122.

Pajung, Stefan. 2022: »The dream of a Baltic Empire? Denmark's efforts to reclaim Estonia 1346-1559«, i: Mihkel Mäesalu & Stefan Pajung (ed.), *Danish-Estonian Relations in the Middle Ages* (Studies from the Museum of National History at Frederiksborg, Vol. 6). p. 297-327.

Riis, Thomas. 1995: »Der polnisch-dänische Vertrag 1419 und die Vormachtstellung im Ostseegebiet«, i: Thomas Riis (ed.), *Studien zur Geschichte des Ostseeraumes I*. p. 67-78.